2020

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ "ІНТЕЛЕКТ XXI"
ISSN 2415-8801
ВЧЕНІ ЄДИНІ
Разом ми сильніші!

Випуск № 3, 2020

I. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Busarieva Tetiana
Knowledge resource of the development of the national economy of Ukraine

Заяць О.І.
Підходи до оцінки ефективності впливу вступу країни в інтеграційне об'єднання на його конкурентну силу

II. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Бойко Н.В., Заяц О.В.
Особливості кредитування транспортних підприємств у сучасних умовах

Бунтова Н.В.
Основні напрями і технології сталого розвитку в індустрії гостинності та туризму

Злидник М.І.
Міжнародна оцінка конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції

Колодійчук В.А., Крупка З.М.
Організаційні та економічні умови забезпечення ефективного менеджменту логістичних функцій

Куценко М.М.
Когнітивні підходи до управління проєктами розвитку територій

Македон Г.М.
Макроекономічна роль заощаджень домашніх господарств

Мисик В.М.
Чинники побудови і розвитку івент-менеджменту

Міщенко А.С., Дегтярьова Н.В.
Трансформації в інфраструктурі фондового ринку України

Нагорічна О.С., Руда Т.В.
Дослідження передумов формування соціального капіталу державної митної служби України

Нагорічна О.С., Руда Т.В.
Дослідження передумов формування соціального капіталу державної митної служби України

Наумова М.А., Гончарук Н.С.
Система освіти як детермінанта ефективного функціонування ринку праці в Україні

Новойтенко І.В., Малиновський В.В.
Захист персональних даних як бізнес-тренд

Павленко О.П.
Динамічний розвиток українського аграрного страхового ринку

Перит І.О.
Дослідження структури та динаміки показників діяльності вітчизняних приватних підприємств в умовах сучасної економіки

Побережна З.М.
Діагностика макроекономічних чинників впливу на авіаційну галузь за методикою pest-аналізу

Рудая М.І.
Підходи до методики дисконтування вартості фінансових інструментів

Рудевська В.І.
Сутність понять «бізнес-моделі» і «стратегії банку» та їх місце в бізнес-архітектурі банківського сектору

УДК 330.1
DOI: https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-3.17

Рудая М.І.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових розслідувань,
Університет державної фіскальної служби України

ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ДИСКОНТУВАННЯ ВАРТОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Статтю присвячено підходам до методики дисконтування вартості фінансових інструментів. Значну увагу приділено новаціям у національному законодавстві щодо дисконтування вартості фінансових інструментів. Досліджено підходи до визначення ставки дисконту у дисконтуванні грошових потоків. Окреслено характерні особливості дисконтування вартості фінансових інструментів, які регламентовані в міжнародних стандартах фінансової звітності.

Ключові слова: *фінансові інструменти, міжнародні стандарти фінансової звітності, доходи, витрати, ефективна ставка, дисконтування.*

APPROACHES TO THE METHOD OF DISCOUNTING THE COST OF FINANCIAL INSTRUMENTS

Rudaya Maryna
University of the State Fiscal Service of Ukraine

The article is devoted to approaches to the method of discounting the value of financial instruments. Considerable attention is paid to innovations in national legislation regarding the discounting of the value of financial instruments. Approaches to determining the discount rate in cash flow discounting are investigated. The characteristic features of discounting the value of financial instruments, which are regulated in international financial reporting standards, have been identified. Determining the discount rate is the most difficult part of discounting cash flows, as each company calculates it independently. To avoid discounting the debt, it is necessary not to allow the debt to be recognized as long-term. That is, it must be repaid (at least, it must be reflected in the documents) for a period of up to one year. And for this purpose such condition should be specified in contracts. According to the current legislation, collateral differs from the obligation by the degree of certainty regarding: the amount of debt (the usual obligation is characterized by a reliable estimate, and to ensure a settlement, ie accounting estimate of resources to be spent to repay the debt) or its maturity. In addition, what these categories have in common is that the basis for the occurrence of the obligation and the possible formation of collateral is a past event (or events) that led to the fulfillment of the criteria for recognition of such an article. It is necessary to legally eliminate all uncertainties regarding the methodology of substantiation of the effective interest rate, as national and international accounting standards do not have such a justification. We consider it necessary to emphasize that the discount rate is quite difficult to calculate, especially in modern realities, when the law does not define the method of calculating the discount rate. Approaches to the method of discounting the value of financial instruments that arise in domestic law and lead to conflicts between taxpayers and tax authorities necessitates the legal regulation of the method of determining the effective interest rate in accordance with international financial reporting standards and national accounting standards.

Keywords: *financial instruments, international financial reporting standards, income, expenses, effective rate, discounting.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах динамічного розвитку та змін національного законодавства, посилюється увага до питання правильності відображення в обліку фінансових інструментів, а також доходів і витрат, пов'язаних з їх визнанням. Особливої актуальності це питання набуло у зв'язку із внесенням змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV [1]. При цьому слід відзначити, що відповідно до п. 2 ст. 12, підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, котрі провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами [1]. Це означає, що на вимогу МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [5] вказані підприємства мають відображати у фінансовій звітності фінансові інструменти за амортизованою вартістю із застосуванням ефективної ставки відсотка, що призводить до визнання доходів і витрат унаслідок відображення дисконту, розрахованого за ефективною ставкою. До таких фінансових інструментів належать, передусім, довгострокова дебіторська та кредиторська заборгованість (товарна і нетоварна).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні підходи до проблем підтвердження розміру доходів і витрат унаслідок відображення в обліку дисконту за ефективною ставкою розглянуто в працях таких відомих сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, як Дж. Бейлі, Ф. Бутинець, С. Голов, Г. Кірейцев, Дж.М. Кейнс, В. Костюченко, Г. Марковіц, О. Небильцова, І. Фішер, У. Шарп та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення підходів до методики дисконтування вартості фінансових інструментів з урахуванням особливостей економіки Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У національному законодавстві процедура дисконтування проводиться виключно в бухгалтерському обліку та з метою, щоб у фінансовій звітності показати реальну вартість грошей на теперішній час – яку суму слід буде віддати або яку суму отримаємо. Варто відзначити, що дисконтування полягає у приведенні вартості майбутніх платежів до значення на теперішню дату. Насамперед, така зміна вартості грошей зумовлюється такими тенденціями, як інфляція, здатність грошових коштів приносити дохід, ризик неповернення коштів у майбутньому.

Як правило, купівельна спроможність грошей із плином часу падає, а тому у фінансовій звітності слід відображати продисконтовані розрахунки – як дебіторську, так і кредиторську заборгованість.

Слід зауважити, що правила дисконтування визначено як у Міжнародних стандартах фінансової звітності (далі – МСФЗ), так і в положеннях (стандарті) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО). Але якщо раніше дисконтування за П(С)БО проводилося щодо фінансових активів та зобов'язань, зараз слід дисконтувати будь-яку грошову довгострокову заборгованість (детально механізм розглянемо далі). П(С)БО, що задіяні в дисконтуванні, такі: П(С)БО10, П(С)БО11, П (С)БО 13, П(С)БО 19, П(С)БО 12, П(С)БО 28.

Підкреслимо, що облік фінансових інструментів регулюється Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (далі – П(С)БО 13), зокрема у п. 29 йдеться про первісне відображення фінансових інструментів, а це й є фінансовий актив, грошова дебіторська заборгованість (п. 6 П(С)БО 13) та фінансове зобов'язання – грошова кредиторська заборгованість (п. 7 П(С)БО 13) [10].

Таким чином, фінансовий актив відображається у балансі у того підприємства, яке має право отримати кошти за ним (п. 10 П(С)БО 13) [10]. При цьому такий актив не змінює свою оцінку і підлягає списанню в разі погашення дебіторської заборгованості або якщо таку заборгованість визнають безнадійною.

У вітчизняній практиці існує практика, коли фінансовий актив оцінюють за амортизованою собівартістю за умови, якщо він утримується до погашення та має граничний термін погашення, а також можливе застосування двох підходів:

1) актив утримується з метою отримання грошових коштів;

2) грошові кошти надходять у певні строки як погашення основної частини боргу та процентів (відсотків) на непогашену суму боргу.

Відповідно, до таких фінансових активів відносять: депозити у банках; векселі отримані; позики видані; облігації придбані; дебіторська заборгованість (включаючи торговельну дебіторську заборгованість).

Для оцінки фінансових активів за амортизованою вартістю застосовується поняття «ефективна ставка відсотка» (п. 4 П(С)БО 12 – положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» (далі – П(С)БО 12)) [10], що є важливим елементом, оскільки це ставка, на основі якої здійснюється дисконтування очікуваного потоку майбутніх грошових платежів або надходжень протягом очікуваного терміну дії (існування) фінансового інструменту до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) цього фінансового інструменту. У цьому зв'язку варто відзначити, що ефективна ставка відсотка використовується під час первісного визнання фінансового інструменту в бухгалтерського обліку та забезпечує однаковий рівень дохідності (витратності) шляхом рівномірного розподілу доходів і витрат на всі періоди протягом строку дії фінансового інструменту. Діючий порядок передбачає, що ставка застосовується для:

– визнання процентних доходів (витрат) за фінансовим інструментом;

– оцінки фінансових інструментів, що обліковуються за амортизованою собівартістю (кредитів, депозитів, боргових цінних паперів);

– обчислення теперішньої вартості майбутніх грошових потоків для розрахунку зменшення корисності фінансових активів.

Відповідно до п. 14 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності актив (далі – П(С)БО 28) [14], ставка дисконту базується на ринковій ставці відсотка (до вирахування податку), що використовується в операціях з аналогічними активами. Варто відзначити, що нині у вітчизняній практиці за відсутності ринкової ставки відсотка ставка дисконту базується на ставці відсотка на можливі позики підприємства або розраховується за методом середньозваженої вартості капіталу підприємства. Під час визначення ставки дисконту враховуються ризики, крім тих, що були враховані під час визначення майбутніх грошових потоків.

Слід ураховувати, що визначення ставки дисконту є найскладнішим у дисконтуванні грошових потоків, оскільки кожне підприємство розраховує її самостійно. Уважаємо за необхідне підкреслити, що ставку дисконту досить складно розрахувати, особливо в сучасних реаліях, коли законодавчо не визначено методики розрахунку ставки дисконту.

Проте слід мати на увазі, що у 2019 р. з'явилися зміни у П(С)БО, які стосуються тих юридичних осіб, які ведуть бухгалтерський облік за національними стандартами. Відповідно до змін, дисконтуванню підлягає вся довгострокова заборгованість (більше одного року), як дебіторська, так і кредиторська, а не тільки та, яка передбачає сплату (отримання) відсотків. Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 379 [6] від 16.09.2019 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» (далі – Наказ № 379), знайшли своє нормативне закріплення нові правила для обліку довгострокової кредиторської та дебіторської заборгованості, які необхідно враховувати під час складання фінансової звітності за 2019 р. Помилки під час відображення фінансового доходу або витрат від дисконтування довгострокової кредиторської та дебіторської заборгованості в момент її виникнення та здійснення амортизації дисконту протягом строку користування на кожну наступну дату балансу можуть призвести до невірного відображення об'єкта оподаткування. Отже, слід зазначити, що в П(С)БО дійсно немає методології дисконтування, але проводити його потрібно.

Завдяки внесеним змінам відповідно до Наказу № 379 [6] дисконтуванню підлягає вся довгострокова

заборгованість (більше одного року), як дебіторська, так і кредиторська, а не тільки та, яка передбачає сплату (отримання) відсотків. Отже, у П(С)БО 10 [9] та П(С)БО 11 законодавчо врегульовано, що вся довгострокова дебіторська заборгованість (а не лише на яку нараховують проценти) та всі довгострокові зобов'язання (а не лише на які нараховують відсотки) мають бути відображені в балансі за їхньою теперішньою вартістю [9].

Окрім того, є норми П(С)БО 19, у додатку до якого зазначається, що дисконтування не здійснюється для короткострокової заборгованості (як кредиторської, так і дебіторської), якщо різниця між номінальною сумою зобов'язання та дисконтованою сумою є несуттєвою (менше 5% номінальної вартості) [13]. Відповідно, якщо ця різниця є суттєвою, то й вона підлягає дисконтуванню. Відповідно до п. 4, у системі П(С)БО 11 під забезпеченнями розуміють зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу [9]. У п. 13 П(С)БО 11 визначено, що забезпечення створюють під час виникнення внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого, ймовірно, призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена. Забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства [9].

Згідно з п. 15 П(С)БО 11, за загальним правилом суму забезпечення визначають за обліковою оцінкою ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу. [9]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV та п. 3 р. І НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», під зобов'язаннями розуміють заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій та погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [1].

Згідно з п. 5 П(С)БО 11, зобов'язання визнають у разі дотримання двох умов: його оцінка може бути достовірно визначена; існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його суму включають у дохід звітного періоду [9].

Таким чином, згідно з чинним законодавством, забезпечення відрізняється від зобов'язання ступенем визначеності щодо суми боргу (звичайному зобов'язанню притаманна достовірна оцінка, а для забезпечення допускається розрахункова, тобто облікова оцінка ресурсів, які необхідно буде витратити для погашення заборгованості) або строку його погашення. Окрім цього, спільним для цих категорій є те, що підставою для виникнення зобов'язання та можливого формування забезпечення є минула подія (або події), яка спричинили виконання критеріїв визнання такої статті.

Відповідно до пункту 10 П(С)БО 11 «Зобов'язання» та абзацу 2 п. 12 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», якщо на дату балансу, на 31.12.2019, будуть дебіторські або кредиторські заборгованості, які мають на цю дату статус довгострокових, тобто погашення більше 12 місяців, то за вимогами стандартів відобразити їх потрібно за дисконтованою теперішньою вартістю [8].

Отже, дисконтування стосується будь-якої грошової дебіторської та кредиторської заборгованості, а не тільки відсоткової. При цьому це стосується тільки довгострокової заборгованості (більше одного року), але є випадки, коли і з поточною (менше одного року) можливі варіанти дисконтування. Слід зауважити, чим більший проміжок часу між датою надання і датою повернення грошових коштів, тим більше фактор часу впливає на цінність грошей, а отже, у фінансовій звітності за дисконтованою (або її ще називають теперішньою вартістю) слід відображати саме довгострокову заборгованість.

Зауважимо, що існують випадки, коли заборгованість короткострокова, але не погашається понад рік, тоді, оскільки поточна заборгованість стала простроченою, вона не стала довгостроковою, дисконтувати її не потрібно. У цьому зв'язку варто відзначити, що такі норми потрібно відобразити в обліковій політиці. При цьому необхідно врахувати, що в обліковій політиці зазначають тільки ті принципи і методи обліку та оцінки, які передбачають декілька варіантів обліку на вибір підприємства або щодо яких є невизначеність. Необхідно зазначити, що можна використати норму п. 14 П(С)БО 6, згідно з якою якщо неможливо розрізнити зміну облікової політики та зміну облікових оцінок, то це розглядається і відображається як зміна облікових оцінок [14].

Що стосується вже визнаної заборгованості до 29.10.2019, тобто перехідної заборгованості, то вважаємо, що внаслідок внесення змін до П(С)БО, згідно з п. 6 П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», змінюється облікова оцінка щодо раніше визнаної заборгованості. Згідно з п. 7 та п. 8 П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», наслідки зміни в облікових оцінках слід включати до тієї ж самої статті звіту про фінансові результати, яка раніше застосовувалася для відображення доходів або витрат, а робити це потрібно в тому періоді, в якому відбулася зміна, а також у наступних періодах, якщо зміна впливає на ці періоди [4].

На практиці виникають питання, чи потрібно дисконтувати заборгованість за фізичними особами. Так, у П(С)БО 10 та П(С)БО 11 неважливо, хто дебітор і кредитор – фізична особа чи суб'єкт господарювання. Дисконтування довгострокової заборгованості має бути. Але відповідно до П(С)БО 13 (а саме він установлює правила дисконтування), дисконтуванню підлягає лише заборгованість, яка виникла у взаємовідносинах лише із суб'єктами господарювання [4].

Проте слід мати на увазі, що ще є заборгованість із засновниками, і у визначеннях доходів і витрат у ст. 1 Закону № 996 [1], п. 3 р. І НП(С)БО 1 [1], п. 5 П(С)БО 15[11], п. 6 П(С)БО 16 [12] уточнено, що операції, пов'язані із вкладами та вилученням капіталу власниками, не мають впливати на доходи й витрати, тобто на фінансовий результат підприємства.

Чинним податковим законодавством передбачено, що, згідно з пп. 135.5.4 п. 135.5 ст. 135 Податкового Кодексу України (далі – Кодекс) (у редакції, що була чинна до 31.12.2014), під час визначення об'єкта оподаткування у складі інших доходів ураховуються суми безповоротної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, безнадійної кредиторської заборгованості. Сьогодні

об'єктом оподаткування податком на прибуток є прибуток, визначений шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства, на різниці, які виникають відповідно до положень Кодексу. Вартість списаної кредиторської заборгованості включається до складу фінансового результату (збільшує такий результат), визначеного у фінансовій звітності, та включається до об'єкта оподаткування податком на прибуток.

Згідно з п. 14 П(С)БО 28, ставка дисконту базується на ринковій ставці відсотка (до вирахування податку), за відсутності ринкової ставки відсотка ставка дисконту базується на ставці відсотка на можливі позики підприємства або розраховується за методом середньозваженої вартості капіталу підприємства [14]. Під час визначення ставки дисконту враховуються ризики, крім ризиків, що були враховані у процесі визначення майбутніх грошових потоків.

Відповідно до п. 10 П(С)БО 12, сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотка (доходу від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображається у складі інших фінансових доходів або інших фінансових витрат з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно (дисконтування визначається за формулою, поданою на рис. 2) [10].

Ураховуючи вищенаведене, важливим постає питання відображення доходу від дисконтування кредиторської заборгованості (або витрат від дисконтування дебіторської заборгованості) в момент її виникнення та проведення амортизації дисконту протягом строку користування на кожну наступну дату балансу.

Слід урахувати, що поточна заборгованість (термін погашення менше року), відповідно до пункту 6 П(С)БО 10 [8], за товари/послуги оцінюється не за теперішньою вартістю, а за первісною вартістю (тобто без дисконтування). При цьому це правило стосується і первісного визнання заборгованості. Так, за п. 12 П(С)БО 11 поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення, тобто недисконтованою вартістю (див. додатково п. 4 П(С)БО 11) [9].

Отже, щоб уникнути дисконтування заборгованості, необхідно не дати їй змоги визнаватися довгостроковою. Тобто вона має погашатися (принаймні це має відображатися за документами) за строк до одного року. Проте таку умову слід зазначати в договорах суб'єктів господарювання.

У цілому механізм дисконтування є в наших вітчизняних стандартах, про які ми писали вище. Але на практиці суб'єкти господарювання вже зіштовхнулися з вимогою фіскального органу дисконтувати безвідсоткову заборгованість за П(С)БО, коли не має необхідності в дисконтуванні, зокрема:

– П(С)БО не установлено методологію щодо визначення справедливої та амортизованої вартості фінансових зобов'язань та активів та відсутні будь-які роз'яснення контролюючих органів або практика такого дисконтування;

– визначення П(С)БО, наведене у ст. 1 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV [1], не дає змоги застосувати міжнародні стандарти обліку в разі відсутності методів ведення обліку в національних стандартах;

– правила П(С)БО 12 17 та П(С)БО 28 [14], на які спираються під час перевірок податківці, не повинні застосовуватися для обліку довгострокових безвідсоткових зобов'язань, тому що такі правила призначені для обліку активів.

Окреслимо ймовірні способи, як убезпечитися від дисконтування заборгованості, на прикладі операції з поворотною фінансовою допомогою (рис. 1).

Таким чином, платнику податку на прибуток, щоб уникнути дисконтування заборгованості, необхідно таку заборгованість не визнавати довгостроковою, тобто вона має надаватися на один рік та мати правильно оформлені договірні відносини, а саме договір позики.

Особливості відображення фінансового доходу або витрат від дисконтування довгострокової кредиторської чи дебіторської заборгованості регламентовано на міжнародному рівні такими стандартами: МСФЗ 7 [4], МСФЗ 9 [5], МСБО 32 [2]. Нормами Міжнародного стандарту фінансової звітності 7 «Фінансові інстру-

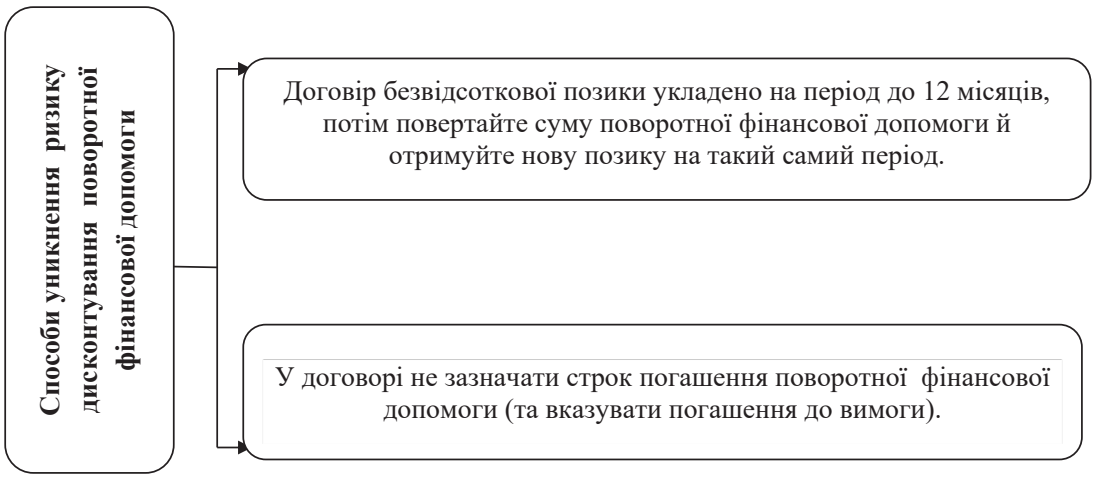

Рис. 1. Способи уникнення штрафів за отриману поворотну фінансову допомогу за умови, що облік ведеться за національними стандартами

Джерело: складено автором

менти: розкриття інформації» (далі – МСФЗ 7) визначено кредитний ризик як «ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати свої зобов'язання, і це спричинить виникнення фінансового збитку іншої сторони». [2]

Прикладами видів діяльності, що спричиняють максимальний рівень кредитного ризику, згідно з п. Б10 МСФЗ 7, є:

– надання позик клієнтам та розміщення депозитів у інших суб'єктів господарювання. У такому разі максимальний рівень кредитного ризику є балансовою вартістю відповідних фінансових активів;

– укладання контрактів на похідні фінансові інструменти, наприклад валютних контрактів, процентних свопів та кредитних похідних інструментів. Коли актив, що виникає в результаті, оцінюють за справедливою вартістю, максимальний рівень кредитного ризику на кінець звітного періоду дорівнюватиме балансовій вартості;

– надання фінансових гарантій. У цьому разі максимальний рівень кредитного ризику є максимальною сумою, яку суб'єкт господарювання міг би сплатити, якби вимагали оплатити гарантію, й яка може суттєво перевищувати суму, визнану як зобов'язання;

– прийняття зобов'язання з надання позики, яке є безвідкличним протягом строку дії угоди або є відкличним тільки у відповідь на суттєву негативну зміну [2]. У разі якщо емітент не може погасити зобов'язання з надання позики на нетто-основі грошовими коштами або іншим фінансовим інструментом, тоді максимальний кредитний ризик є всією сумою зобов'язання. Така ситуація виникає, оскільки існує невизначеність щодо того, чи може бути надано в майбутньому суму будь-якої невикористаної частини зобов'язання з надання позики, що суттєво перевищуватиме суму, визнану як зобов'язання.

Необхідно зазначити, що визнання фінансового активу припиняється тоді, коли: закінчується строк дії контрактних прав на отримання грошових потоків від фінансового активу; суб'єкт передає фінансовий актив і ця передача відповідає критеріям для припинення визнання [2].

Слід ураховувати, якщо сторона, якій передають актив, має практичну можливість продати актив повністю непов'язаній третій стороні і спроможна здійснити цю можливість односторонньо і без необхідності висувати додаткові обмеження щодо передачі, то суб'єкт господарювання не зберіг контроль. Для всіх інших випадків контроль суб'єктом господарювання збережено.

Дослідження порядку визнання і подальшого обліку фінансових інструментів у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та фінансової звітності узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Порядок визнання і подальшого обліку фінансових інструментів, регламентованих у різних міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Нормативний документ	Визначення
МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» (далі – МСБО 32) [2]	*Фінансовий інструмент* – це будь-який контракт, який призводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання. Тобто фактично фінансовий інструмент – це договір між сторонами, результатом якого є виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструменту капіталу у іншого суб'єкта господарювання. *Фінансовий актив* – це будь-який актив, що є: грошовими коштами; інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання; контрактним правом отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив або обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими; контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними акціями (частками).
МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» (далі – МСБО 32) [2]	*Фінансове зобов'язання* – це будь-яке зобов'язання, що є: контрактним зобов'язанням надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання чи обмінювати фінансові активи або фінансові зобов'язання з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно несприятливими для суб'єкта господарювання; контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання. *Інструмент капіталу* – це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань.
МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [5]	Фінансові активи та фінансові зобов'язання первісно визнаються за їх справедливою вартістю плюс (для фінансових активів) мінус (для фінансових зобов'язань) витрати на операцію, що прямо відносяться на придбання фінансового активу чи фінансового зобов'язання. Для фінансових інструментів, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням переоцінки у прибутку або збитку, витрати на операцію не включаються до первісної вартості. До фінансових активів, оцінених за справедливою вартістю з відображенням результатів переоцінки як прибутку або збитку, відносяться фінансові активи, утримувані для торгівлі.
МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [3]	Забезпечення визначається аналогічно до національної дефініції: зобов'язання з невизначеним строком або сумою. Забезпечення слід визнавати, лише якщо: – суб'єкт господарювання має існуюче зобов'язання (юридичне чи конструктивне), яке виникло внаслідок минулої події; – імовірно, що для виконання такого зобов'язання необхідно буде вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди; – суму зобов'язання можна достовірно оцінити. Якщо всі ці критерії виконано, визнають забезпечення під відповідне зобов'язання.

Джерело: узагальнено автором

Відповідно до наведених стандартів (табл. 1), визначають порядок визнання і подальшого обліку фінансових інструментів на кожному етапі їх створення у балансі та відображення результатів такого обліку у фінансовій звітності підприємства на відповідну звітну дату.

Відповідно до міжнародних стандартів, на дату балансу кредити, які надані фізичним особам, оцінюються за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час здійснення амортизації дисконту (премії) та нарахування процентів. Варто зазначити, що метод ефективного відсотка дозволяє обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період.

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо що в системі міжнародних стандартів фінансової звітності питання визнання і подальшого обліку фінансових інструментів на кожному етапі їх створення у балансі та відображення результатів такого обліку у фінансовій звітності підприємства на відповідну звітну дату регламентовано більш детально.

В узагальненому вигляді методики розрахунку амортизованої собівартості, які були окреслені нормами вітчизняного законодавства, наведено на рис. 2.

Уважаємо за необхідне підкреслити, що з 2019 р. набув чинності Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» [5] (відображення в обліку фінансових інструментів за амортизованою вартістю), а до 2018 р. визначення амортизованої собівартості для обліку фінансових інструментів здійснювалося відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка»). Зауважимо, що грошові потоки, пов'язані з короткостроковою дебіторською

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ АМОРТИЗОВАНОЇ СОБІВАРТОСТІ

Відповідно до п. 10 П(С)БО 12 сума амортизації дисконту або премії [10]	**$PV = FV : (1 + i)^n$** де: **FV** – майбутня вартість; **PV** – теперішня вартість; **i** – ставка дисконтування (середня річна облікова ставка рефінансування НБУ); **n** – строк (число періодів).
*Відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка»	**Ам с/в = Перв/в – Nпог. ± АмРізннак. – Знец** де **Ам с/в** – амортизована собівартість; **Перв/в** – первісна вартість; **Nпог**. – погашена основна сума боргу; **АмРізннак**. – накопичена амортизація різниці між цією первісною сумою та сумою погашення; **Різн** = Перв/в – (N+%), де **N** – основна сума боргу (номінал); **%** – загальна сума процентів за весь період дії інструменту; **Знец** – сума загального визнаного збитку від знецінення (зменшення корисності).
Відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України , затвердженої постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 №481 [1]	**Ам с/в = Nнепог. + %нар. ± Д/Пнеам. – Рез** **де Nнепог.** – непогашена основна сума боргу; **% нар**. – нараховані і непогашені проценти; **Д/Пнеам.** – недоамортизована частина дисконту/премії, що були сформовані під час первісного визнання; **Рез** – резерв, який дорівнює загальній сумі збитку від зменшення корисності (знецінення), що накопичена за весь період дії кредитної угоди
Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» [5]	**$PV = FV / (1 + i)\ n$** де: **FV** – майбутня вартість; **PV** – теперішня вартість; **I** – ставка дисконтування; **n** – строк (число періодів).

* Слід ураховувати, що операції дисконтування, відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка», діяли до 2018 р.

Рис. 2. Методика визначення амортизованої собівартості для обліку фінансових інструментів, яка регламентована у різних нормативних актах

Джерело: узагальнено автором

заборгованістю, не дисконтують, якщо вплив дисконтування є несуттєвим (§ К384 додатка В до МСФЗ 9) [5]. Варто зазначити, що таку ж формулу дисконтування кредиторської заборгованості викладено у Листі ДФСУ від 18.06.2018 № 18311/7/99-99-14-03-03-17 [4], де, згадуючи дисконтування, посилаються на ставку дисконтування – середньорічну облікову ставку рефінансування НБУ (а не поточну ринкову ставку відсотка на запозичення підприємств). Ураховуючи вищенаведене, необхідно законодавчо усунути всі невизначеності відносно методики обґрунтування ефективної ставки відсотка, адже національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку такого обґрунтування не мають.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, однією з ключових засад формування процедури дисконтування є переведення майбутньої вартості грошей у поточну або теперішню вартість. Зауважимо, що, відповідно до Наказу № 379 [6], котрий вніс зміни до п. 12 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та п. 9 П(С)БО 11 «Зобов'язання», які спричинили розширення сфери застосування теперішньої вартості щодо заборгованості, і дисконтуватися має будь-яка довгострокова заборгованість, яка погашається у майбутньому грошима. Зазначені зміни призводять до виникнення спірних ситуацій між органами податкової служби та платниками податку на прибуток, оскільки вибір ставки дисконту впливає на відображення доходів і витрат у сумі дисконту та його амортизації, що, своєю чергою, впливає на визначення суми оподатковуваного прибутку [9]. А отже, виникає судова практика, незгода платників податків із донарахуваннями від податкових органів у частині неузгодженостей, стосовно методики визначення ефективної ставки відсотка, оскільки національні стандарти бухгалтерського обліку та міжнародні стандарти не містять обґрунтування такої методики.

Таким чином, підходи до методики дисконтування вартості фінансових інструментів, які виникають у вітчизняному законодавстві та призводять до виникнення конфліктних ситуацій між платниками податків та податковими органами, зумовлюють необхідність законодавчо врегулювати методику визначення ефективної ставки відсотка відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності та вимог Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». URL: https: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/99614.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_051.
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007.
5. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
6. Наказ Міністерства фінансів України від 16.09.2019 № 379 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1065-19.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене Наказом Мінфіну України від 08.10.99 № 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене Наказом Мінфіну України від 31.01.2000 № 20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затверджене Наказом Мінфіну України від 26.04.2000 № 91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00.
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99.
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 07.07.99 № 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів», затверджене Наказом Мінфіну від 24.12.2004 № 817. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-05.

References:

1. Zakon Ukrajiny «Pro bukhghaltersjkyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukrajini». URL: https: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/99614.
2. Mizhnarodnyj standart bukhghaltersjkogho obliku 32 «Finansovi instrumenty»: podannja Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029
3. Mizhnarodnyj standart bukhghaltersjkogho obliku 37 «Zabezpechennja, umovni zobov'jazannja ta umovni aktyvy». Available at: https://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/929_051.
4. Mizhnarodnyj standart finansovoji zvitnosti 7 «Finansovi instrumenty: rozkryttja informaciji» Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007
5. Mizhnarodnyj standart finansovoji zvitnosti 9 «Finansovi instrumenty» Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016
6. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrajiny vid 16.09.2019 r. #379 «Pro zatverdzhennja Zmin do dejakykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva finansiv Ukrajiny z bukhghaltersjkogho obliku». Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1065-19

7. Nacionaljne polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 1 «Zaghaljni vymoghy do finansovoji zvitnosti» Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13

8. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 10 «Debitorsjka zaborghovanistj», zatverdzhene nakazom Minfinu Ukrajiny vid 08.10.99 r. no. 237. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99

9. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 11 «Zobov'jazannja», zatverdzhene nakazom Minfinu Ukrajiny vid 31.01.2000 r. no. 20. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00

10. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 12 «Finansovi investyciji», zatverdzhene nakazom Minfinu Ukrajiny vid 26.04.2000 r. no. 91.Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00

11. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 15 «Dokhid» Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99

12. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 16 «Vytraty» Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00

13. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 19 «Ob'jednannja pidpryjemstv», zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrajiny vid 07.07.99 r. no.163. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99

14. Polozhennja (standart) bukhghaltersjkogho obliku 28 «Zmenshennja korysnosti aktyviv», zatverdzhene nakazom Minfinu vid 24.12.2004 r. no. 817. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-05

E-mail: ruday@ukr.net